

TÍÐARGREIN

Músin kann ikki hava beinagrindina á fílinum

– Íkast til kjakið um bygnaðin í almennu fyrisitingini

Bárður Larsen
adjunktur í lögfrøði

Tá tosað verður um almennu fyrisitingina hoyrast onkuntíð slagorð sum “Føroyskar loysnir til føroysk viðurskipti!” Síðan hoyrist vanliga ikki meira. Tí kann ein skjótt fáa ta fatan, at slík slagorð bara umboða so yvirskipaðar tankar, at teir ikki kunna ítøkiliggerast og tí ikki hava praktiskt virði. Endamálið við hesi tíðargrein er at vísa á, at slík slagorð kortini umboða sunnan fornuft, og at tað er bæði spell og skaðiligt, at fakfólk og politikarar ikki taka í álvara spurningin um sambandið millum stódd og struktur.

Lívfrøðingurin J. B. S. Haldane vísti í kendari grein í 1926 (“On being the right size”) á, at lívfrøðiligar verur eru bygdar ymiskt at tillaga seg stóddina. Smærri djór hava upp á seg spinklari bygnað enn størri djór. Músin hevur lutfallsliga nógv spinklari beinagrind enn filurin. Eisini er mýsaeygað bygt so, at músin sær ikki mun á tveimum menniskjum tveir metrar burturi. Tí tað eru sandsandi kyknurnar í eyganum ov fáar. Kortini riggar fint fyri músina. Náttúran tillagar funktion, stódd og bygnað.

Haldane undraðist á, at lívfrøðibøkur ongan áhuga høvdu fyri hesum eyðsýnda fyrbrigdi. Haldane var ikki í iva um, at somu prinsippir eisini eru galdandi fyri politiskar skipanir.

Amerikanskt-íslendski heimspekingurin Mikael Karlsson hevur í grein frá 1992 (“Smáræða” ella “Smástýra” á føroyskum) brúkt líknandi tilgongd at greina íslenska samfelagið. Ísland er formliga sjálvstøðugt, men allir týðandi bygnaðir sum grundlóg, embætis- og ráðharraskipan eru beinleiðis tiknir úr fremmandum londum, fyrst og fremst Danmark. Hetta uttan atlit til, at Ísland er so øgiliga nógv minni land. Karlsson viðmerkir, sum Haldane í lívfrøðini, at hetta fyrbrigdið at kalla onga fakliga viðgerð hevur fingið í politiskum vísindum. Helst tí, at hetta ikki er sama vandamál í stóru samfeløgum, har frøðin verður framleidd.

Vit gera tað sama og enn meira enn íslendingar. At kalla allur bygnaðurin hjá okkum er eftir danskari fyrimynd. Er lutfallið í fólkatálinum

millum Ísland og Danmark 1-17, er samsvarandi lutfallið millum Føroyar og Danmark ørandi 1-115. At Danmark er væl meira enn hundræð ferð størri hevur kortini at kalla ongan týðning í politisku og fakfrøðiliga tilvitsku okkara. Vit ganga í roynd og veru ikki eftir aðrari leiðreglu í mun til at skipa stovnar enn hesi: “er tað á leið sum í Danmark, so man ikki vera av leið.”

At flyta stovnar úr lutfallinum 115 og niður í 1 uttan at broyta bygnað merkir, at stovnarnir mangan krympa niður í sera óhepna stódd. Stovnarnir verða so smáir, at teir verða ov tengdir at einstaklingum. Persónshefti er mótsetningurin hjá rættartryggum stovnum, sum helst skulu fáa egið lív leyst av slíkum tilvildarligum umstøðum sum persónum. Stórir stovnar tola hinvegin bæði at missa okkurt vitandi starvsfólk, og at annað starvsfólk er heldur egið.

Smærri samfeløg hava hartil sjálvsagt færri mál. Tí fáa starvsfólkini færri royndir.

At vit skipa okkum eftir donskum leisti gerst enntá týðiligari við tíðini. Upprunaliga landsstýrisfyrisitingin frá 1948 var skipað pragmatiskt uttan bara at vera óreflekterað kopi. Men henda skipan fekk sum kunnugt ábyrgd av kreppuni tíðliga í 1990-árunum. Hildið varð, at kollektiva ábyrgdin hevði við sær, at ongin ábyrgd kundi plaserast. Henda politiskt kærkomna – men vísindaliga ivasama – hypotesa varð bara lögð til grund uttan víðari. Eisini var embætisverkið hildið at vera ov veikt. Fyri at bøta um, varð onnur skipan sum kunnugt sett á stovn frá 1996. Talan var um sokallaðu departementdirektorat skipanina, har aðalráð (departement) og landsstovnar (direktorat) vórðu býtt sundur í ymiskar myndugleikar skipaðir yvir og undir.

Tað er ikki allur sannleikin, sum mong halda, at nevndin undir leiðslu av Finn Norman Christensen er faðir at hesi skipan. Finn Norman Christensen tók vist fyrsta stigið at gera einføldu gomlu landsstýrisumsitingina óneyðuga kompleksa, men hann dreiv tað ikki so vítt sum føroyingar sjálvir seinni. Hann mælti til, at gamla

Landskrivstovan skuldi skipast í aðalstýri saman við undirliggjandi landsstovnum, so vit fingutað, sum danir kalla generaldirektoratir. Hetta vildi svara til, at aðalráð og landsstovnar lögfrøðiliga vóru ein og sami stovnur, sum bæði røkti tøkniligar og serfrøðikendar uppgávur og málsviðgerð (stovnsuppgávur) og eisini almennar uppgávur sum at ráðgeva landsstýrismonnum og lógarsmíð (aðalráðsuppgávur). Grundgevingin var tann skilagóða, at land við so avmarkaðari orku illa hevði ráð at skipa vælvirkandi og sjálvstøðug aðalráð. Kortini varð spakuliga gjørt øvugt av hesi tilráðing, og flestu landsstýrismenn ráða í dag yvir aðalráðum, ið hava litið og

onki av stovnsuppgávum, meðan stovnarnir eru sjálvstøðugar eindir undir aðalráðunum.

Fakliga var ikki ráðiligt at liða landsfyrisitingina sundur. Men skuldi hetta gerast, so var av øllum illum frægari at fylgt uppskotinum at skipa alla umsitingina undir einstøkum landsstýrismonnum í stórstovnar (generaldirektorat), har landsstýrismaður og stjóri vóru ovastir fyri øllum. Er avbjóðingin, at politiski leiðari ikki skal vera við í allari málsviðgerð, so kann tað ásetast við lóg uttan at býta stovnar sundur.

Í aðalráðunum trívist ein fatan, sum er tikin frá donsku departe-

mentunum, at tey fáast ikki við málsviðgerð ella tøkniligar uppgávur, men arbeiða yvirskipað við lóggávu og ministaratænastu. Men starvsfólkahópurin er ov lítil og ov líkur til, at nøkur nevniðverð elita er til fyri aðalráðini at rekrutera. Heldur ikki hava føroysku aðalráðini síðvenju fyri at senda starvsfólk í starvsvenjing á øðrum og undirliggjandi stovnum, so tey fáa breiðar royndir, m.a. í málsviðgerð. Hetta gongur sjálvsagt út yvir fakligheitina, tí ongin kann mennast við einans at arbeiða yvirskipað.

Niðri á stovnsstøði, har málsviðgerðin eftir fatanini hjá aðal-

At kalla allur bygnaðurin hjá okkum er eftir danskari fyrimynd. Er lutfallið í fólkatálinum millum Ísland og Danmark 1-17, er samsvarandi lutfallið millum Føroyar og Danmark ørandi 1-115

Bárður Larsen

At flyta stovnar úr lutfallinum 115 og niður í 1 uttan at broyta bygnað merkir, at stovnarnir mangan krympa niður í sera óhepna stódd

Bárður Larsen